ΝΙΚΟΣ ΚΑΖΑΝΤΖΑΚΗΣ

Ο ΧΡΙΣΤΟΣ ΞΑΝΑΣΤΑΥΡΩΝΕΤΑΙ

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΔΙΟΠΤΡΑ

«Αυτό θα πει άνθρωπος: να πονάς, ν᾽ αδικιέσαι,
να παλεύεις και να μην το βάνεις κάτω!»

ΣΗΜΕΙΩΜΑ ΤΗΣ ΕΠΙΜΕΛΗΤΡΙΑΣ

Ο Χριστός ξανασταυρώνεται
είναι ένα από τα κορυφαία έργα του Νίκου Καζαντζάκη, ενάντια στη μισαλλοδοξία, τον σκοταδισμό και τον φανατισμό.

Στη Λυκόβρυση, ένα ελληνικό χωριό της Ανατολής, υπάρχει το έθιμο να γίνεται η αναπαράσταση των Παθών κάθε επτά χρόνια.

Ο παπα-Γρηγόρης με τους προεστούς επιλέγουν τα πρόσωπα που θα λάβουν μέρος: τον Χριστό θα υποδυθεί ο Μανολιός, ένας απλός βοσκός· τον Ιωάννη ο Μιχελής, ο γιος του άρχοντα Πατριαρχέα· τον Ιούδα ο Παναγιώταρος· τη Μαγδαληνή η χήρα Κατερίνα.

Αργά το απόγευμα καταφτάνουν πρόσφυγες από ένα άλλο χωριό, καταδιωγμένοι από τους Τούρκους.

Ζητούν βοήθεια, αλλά ο παπα-Γρηγόρης τους διώχνει, λέγοντας ότι φέρνουν μαζί τους επιδημία χολέρας. Οι πρόσφυγες, με επικεφαλής τον παπα-Φώτη, καταφεύγουν στο άγριο βουνό της Σαρακήνας.

Οι μόνοι που θα τους βοηθήσουν είναι ο Μανολιός, ο Μιχελής, η Κατερίνα, ο Γιαννακός και ο Κωσταντής. Οι δύο τελευταίοι μάλιστα επρόκειτο να υποδυθούν τους αποστόλους Πέτρο και Ιάκωβο.

Μετά την επιλογή του στον ρόλο του Χριστού, ο Μανολιός αλλάζει μέρα με τη μέρα. Χωρίζει την αρραβωνιαστικιά του και

αποφασίζει να φτάσει σε όσο το δυνατόν μεγαλύτερη πνευματική, ψυχική και σωματική αγνότητα, με οδηγό τον παπα-Φώτη. Μάλιστα, στο πανηγύρι του προφήτη Ηλία υπερασπίζεται τους πρόσφυγες και μιλά για την αξία της αγάπης και του ελέους, εγείροντας τις αντιδράσεις των συγχωριανών του και την οργή του παπα-Γρηγόρη.

Στο μεταξύ, πεθαίνει ο Πατριαρχέας και ο Μιχελής αποφασίζει να μοιράσει την περιουσία του στους πρόσφυγες.

Όταν εκείνοι έρχονται στη Λυκόβρυση να παραλάβουν τα κτήματα, ο παπα-Γρηγόρης κηρύσσει τον Μιχελή ανισόρροπο και ξεσηκώνει τους ντόπιους.

Μετά τον βίαιο θάνατο του αδερφού του στη σύγκρουση που ακολουθεί, ο παπα-Γρηγόρης υποδεικνύει στον Αγά τον Μανολιό ως υπαίτιο όλων των συμφορών και πετυχαίνει την καταδίκη του και την παράδοσή του στους εξαγριωμένους χωρικούς.

Ο Καζαντζάκης στο βιβλίο αυτό άπτεται των θεμάτων της θρησκείας και της ηθικής και καταδικάζει το γεγονός του εμφυλίου. Το θείο πάθος αγκαλιάζει το ανθρώπινο και συλλαμβάνεται σε επίγειες διαστάσεις, στηλιτεύοντας έτσι τον θεσμό της Εκκλησίας για το πόσο έχει απομακρυνθεί από το ουσιαστικό πνεύμα της διδασκαλίας του χριστιανισμού. Βασικός άξονας είναι η αλληγορία των παθών του Ιησού μέσα από μια ιστορία για τον κατατρεγμό των φτωχών και αδύναμων, για την ταπεινότητα μπροστά στο μεγαλείο του Θεού αλλά και για την αλαζονεία της εξουσίας, τόσο της εκκλησιαστικής όσο και της πολιτικής, καθιστώντας έτσι το *Ο Χριστός ξανασταυρώνεται* ένα από τα σπουδαιότερα βιβλία του Καζαντζάκη.

Χαρακτηριστικό παράδειγμα του κοινωνικού αλληλοσπαραγμού, που έχει γίνει πια έμφυτο χαρακτηριστικό στο πέρας των χρόνων που οι άνθρωποι δοκιμάζονται από τους πολέμους και τη φτώχεια, είναι το σημείο όπου ο Αγάς, για να τονίσει τη φλογερή έχθρα μεταξύ των Ελλήνων, λέει για το πώς ο Αλλάχ μπόρεσε να περιορίσει τη δύναμη του Ρωμιού: «Όλη νύχτα δεν έκλεισε μάτι ο κακομοίρης· μα το πρωί, πετάχτηκε απάνω και χτύπησε τις χερούκλες του: “Βρήκα! βρήκα!” φώναξε· έπιασε πάλι φωτιά και κοπριά, κι έφτιασε έναν άλλο Ρωμιό, και τους έβαλε στο ταψί να παλέψουν.

Άρχισε το πάλεμα· τρικλοποδιά ο ένας, τρικλοποδιά κι ο άλλος· μπηχτές ο ένας, μπηχτές κι ο άλλος· μπαμπεσιά ο ένας, μπαμπεσιά κι ο άλλος... Πάλευαν, πάλευαν, έπεφταν, σηκώνουνταν, πάλευαν πάλι, ξανάπεφταν, ξανασηκώνουνταν, πάλευαν... Κι ακόμα παλεύουν!».

Ο ίδιος ο Καζαντζάκης είχε άμεση εμπειρία με το ιστορικό δράμα των προσφύγων. Τον Ιούλιο του 1919, διορισμένος γενικός διευθυντής του Υπουργείου Περιθάλψεως, στάλθηκε από τον Ελευθέριο Βενιζέλο επικεφαλής της αποστολής επαναπατρισμού, με σκοπό να μεταφέρει στη Μακεδονία και τη Θράκη τους εκατόν πενήντα χιλιάδες Έλληνες του Καυκάσου, που βρίσκονταν υπό διωγμό και κινδύνευαν να εγκλωβιστούν λόγω των πολεμικών επιχειρήσεων στην ευρύτερη περιοχή.

Στο εν λόγω μυθιστόρημα, ο Καζαντζάκης μάς λέει: «Όποιος έχει χώματα και δέντρα, γίνεται χώμα και δέντρο, χάνει το θεϊκό της πρόσωπο η ψυχή του· όποιος έχει σεντούκι, γίνεται σεντούκι... Τώρα όλα θα τα βάλουμε κάτω, δεν έχει δικό σου και δικό μου, δεν έχει πια φράχτες και κλειδαριές και σεντούκια· εδώ όλοι θα δουλεύουμε κι όλοι θα τρώμε».

Οι κάτοικοι του χωριού έχουν αδειάσει από κάθε ιδέα επαναστατικότητας, φοβούνται την ευθύνη, είναι δειλοί, υποτακτικοί, ηθικολόγοι, και μετακυλούν το φταίξιμο στην κοινωνία, αποτινάσσοντας από πάνω τους το αίσθημα του χρέους. Τάσσονται εναντίον του αδύναμου, του φτωχού, του αθώου, τον ταπεινώνουν και τον προσβάλλουν, όντας οι ίδιοι βολεμένοι, θεωρώντας ότι όλα στη ζωή τους είναι τακτοποιημένα και κλείνοντας τα μάτια στα υψηλά ιδανικά.

Οι ενοχές δεν ξέρουν τι είναι, η συνείδησή τους έχει γίνει εκείνη του ραγιάδικου λαού, του άβουλου υποχείριου της πολιτικής εξουσίας.

Μάλιστα, υποτάσσονται στην εξουσία αυτή για να διατηρήσουν προνόμια και δεν διστάζουν να εξολοθρεύσουν όποιον τολμήσει να αποπειραθεί να ανατρέψει την κατεστημένη ιδεολογία τους, ονομάζοντάς τον κομμουνιστή/μπολσεβίκο, αντάρτη, που απειλεί

τα θεμέλια της κοινωνίας, τη θρησκεία, την πατρίδα, την ιδιοκτησία, την οικογένεια.

Οι πρόσφυγες όμως είναι οι μόνοι με την ατόφια εκείνη δύναμη να τα αλλάξουν όλα και με τη ζωτική ορμή να φέρουν το καινούριο. Έτσι, ο Καζαντζάκης μεταπλάθει τα Θεία Πάθη ως τη βάση για μια βαθιά κοινωνική κριτική.

Ο Χριστός ξανασταυρώνεται επί της ουσίας αφορμάται από τον χριστιανισμό, τον εθνικισμό της Μεγάλης Ιδέας, που ήταν η ρίζα της καταστροφής του 1922, και τον κομμουνισμό. Έτσι, όταν σκοτώνεται η μορφή του Χριστού, ο χριστιανισμός νικιέται, το υφιστάμενο ελληνικό κράτος, μετά τον ξεριζωμό με τους Μικρασιάτες πρόσφυγες, γκρεμίζεται κι ο κομμουνισμός εξουδετερώνεται, όπως και στην τελευταία φάση του Εμφυλίου. Οι πρόσφυγες της Σαρακήνας θυμίζουν τους αντάρτες στο βουνό, που διακατέχονται από φλογερή αγάπη και πίστη στην ανθρωπότητα, οι οποίοι επιτίθενται αναγκαστικά στους καλοζωισμένους συμπατριώτες τους και τελικά ηττώνται.

Ο Καζαντζάκης, συνδέοντας διαφορετικούς μύθους και επαναλαμβάνοντας δομές, οδηγεί στην ταύτιση τριών φαινομενικά διαφορετικών ιδεολογιών του χριστιανισμού, του εθνικού ρεβανσισμού και του κομμουνισμού.

Διαβάζοντας λοιπόν το συγκεκριμένο μυθιστόρημα, το ερώτημα που ανακύπτει είναι αν τελικά ο Καζαντζάκης κατηγορήθηκε επειδή ήταν όντως άθεος ή επειδή αποκάλυψε την υποκρισία ενός μέρους του κλήρου και του θρησκόληπτου λαού.

Σε ό,τι αφορά τον σχεδιασμό αυτών των νέων εκδόσεων, έχουμε προσανατολιστεί στον αναγνώστη, με πιστότητα όμως στο ύφος του συγγραφέα. Για τον λόγο αυτό μελετήθηκαν οι επιμέλειες των βιβλίων του από τον Εμμανουήλ Κάσδαγλη, οι οποίες έχαιραν και της υποστήριξης του Παντελή Πρεβελάκη κι είναι οι μόνες εγκεκριμένες από τον ίδιο τον συγγραφέα.

Παρ' όλα αυτά, επειδή έχουν περάσει πολλά έτη από τις εν λόγω εκδόσεις κι η επιμέλεια πλέον θεωρείται αυτοτελής κλάδος με τα δικά του εργαλεία, έχουμε προχωρήσει σε περαιτέρω διορθώσεις

στην ομογενοποίηση, στη στίξη και στην παραγραφοποίηση, και πάλι προς διευκόλυνση του αναγνωστικού κοινού μα και για να υπάρχει συμμόρφωση με τη σύγχρονη τυπογραφία. Όσον αφορά την ορθογραφία των λέξεων, επιλέχθηκε σε κάποιες περιπτώσεις η παλαιότερη γραφή, σε μια προσπάθεια αφενός να αποδοθεί και οπτικά η εποχή της αφήγησης και αφετέρου να γεφυρωθεί το παρελθόν και το παρόν, το παλιό και το νέο, σε μια γλώσσα που δεν υπήρξε ποτέ στατική και που στη γραφή του Καζαντζάκη παίρνει σάρκα και οστά με τρόπο μοναδικό.

Επιπλέον, ο αναγνώστης θα έχει προς διευκόλυνσή του υποσελίδιες σημειώσεις με λέξεις που ίσως αγνοεί τη σημασία τους, για τη σύνταξη των οποίων χρησιμοποιήθηκε το *Γλωσσάρι στο έργο του Νίκου Καζαντζάκη* από τις Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Κρήτης του κ. Βασίλη Γεώργα. Οι σημειώσεις αυτές είναι χωρίς αρίθμηση, ώστε ο αναγνώστης να μη διακόπτει την ανάγνωσή του παρά μόνο σε περίπτωση που αγνοεί τη σημασία των λέξεων. Ακόμα, ο σχεδιασμός της γραμματοσειράς βασίστηκε στη συνύπαρξη συγχρονικότητας και διαχρονικότητας στο έργο του Νίκου Καζαντζάκη, αλλά και στην απόδοση των συγκρούσεων, του βάθους και της έντασης του κειμένου.

Με τιμή αλλά και με αίσθημα ευθύνης,

Βίκυ Κατσαρού,
υπεύθυνη έκδοσης των εκδόσεων Διόπτρα

Ο ΧΡΙΣΤΟΣ ΞΑΝΑΣΤΑΥΡΩΝΕΤΑΙ

«Και στο πιο μικρό πετραδάκι, και στο πιο ταπεινό λουλούδι, και στην πιο σκοτεινή ψυχή, βρίσκεται αλάκερος ο Θεός».

I

Κάθεται

ο Αγάς της Λυκόβρυσης στο μπαλκόνι του απάνω από την πλατεία του χωριού, καπνίζει το τσιμπούκι του και πίνει ρακή. Ψιχαλίζει ήσυχα, τρυφερά, και στα γυρτά χοντρά μουστάκια του, τα φρεσκοβαμμένα με καραμπογιά, κρέμουνται λαμπυρίζοντας μερικές ψιχάλες· κι ο Αγάς, ξαναμμένος από τη ρακή, τις αναγλείφει να δροσερέφει. Δεξά του στέκεται όρθιος ο σείζης, ένας θεόρατος άγριος ανατολίτης, αλλήθωρος και κακομούτσουνος, με την τρουμπέτα του· ζερβά του κάθεται διπλοπόδι, απάνω σε βελουδένιο μαξιλάρι, ένα όμορφο στρουμπουλό τουρκόπουλο, που του ανάβει κάθε τόσο το τσιμπούκι και του γεμίζει ακατάπαυτα την κούπα του ρακή.

Μισοσφαλνάει τα μαχμουρλίδικα μάτια και χαίρεται ο Αγάς τον απάνω κόσμο· όλα τα ’καμε καλά ο Θεός, συλλογιέται, πετυχεμένο πράμα είναι ο κόσμος τούτος, τίποτα δεν του λείπει: αν πεινάσεις, έχει ψωμί και κρέας κοκκινιστό και πιλάφι με κανέλα· αν διψάσεις, έχει το αθάνατο νερό, τη ρακή· αν νυστάξεις, έχει κάμει ο Θεός τον ύπνο, ένα κι ένα για τη νύστα· αν θυμώσεις, έχει κάμει το βούρδουλα και τα πισινά του ραγιά· αν σε πιάσουν τα μεράκια σου, έχει κάμει τον αμανέ. Κι αν θες να ξεχάσεις τα ντέρτια και τα βάσανα του κόσμου, έχει κάμει το Γιουσουφάκι.

μαχμουρλίδικος: *που χαρακτηρίζεται από νωχέλεια, νωθρότητα*

— Μεγάλος μάστορας είναι ο Αλλάχ, μουρμούρισε συγκινημένος, μεγάλος μάστορας, μερακλής· κόβει το μυαλό του· πώς του ήρθε τώρα κι έκαμε τη ρακή και το Γιουσουφάκι!

Βουρκώνουν τα μάτια του Αγά από τη θρησκευτική κατάνυξη κι από το πολύ ρακοπότι. Σκύβει από το μπαλκόνι και καμαρώνει τους ραγιάδες του να σουλατσέρνουν στην πλατεία φρεσκοξουρισμένοι, γιορτοντυμένοι, με τα κόκκινα φαρδιά ζωνάρια, με τα νιοπλυμένα κοντοβράκια, με τα γαλάζια τουζλούκια. Άλλοι φορούν φέσι, άλλοι σαρίκι, άλλοι σκούφο από αρνίσια προβιά. Οι πιο ασίκηδες έχουν και στο αυτί τους ένα κλωνί βασιλικό ή ένα τσιγάρο.

Τρίτη της Λαμπρής, τώρα τέλεψε η λειτουργιά. Γλυκιά, τρυφερή μέρα, ήλιος, φιχαλίζει, μύρισαν οι λεμονανθοί, μπουμπουκιάζουν τα δέντρα, ανασταίνουνται τα χόρτα, ανεβαίνει ο Χριστός από κάθε σβωλαράκι χώμα. Σουλατσάρουν οι χριστιανοί στην πλατεία, σμίγουν οι φίλοι, ασπάζεται ο ένας τον άλλο, λεν «Χριστός ανέστη» κι ύστερα καθίζουν στον καφενέ του Κωσταντή ή κάτω από το μεγάλο πλάτανο στη μέση της πλατείας, παραγγέλνουν ναργιλέδες και καφέδες κι αρχίζει, σαν την φιλή βροχή, το γλυκό κουβεντολόι.

— Τέτοια θα ’ναι κι η Παράδεισο, λέει ο Χαράλαμπος ο καντηλανάφτης· ήλιος απαλός, σιγανή βροχούλα, λεμονιές ανθισμένες, ναργιλέδες και φιλή κουβέντα στους αιώνες των αιώνων.

Στην άλλην άκρα της πολιτείας, πίσω από τον πλάτανο, υψώνεται φρεσκοασβεστωμένη, με το χαριτωμένο καμπαναριό της, η εκκλησία του χωριού, η Σταύρωση του Χριστού. Η πόρτα της είναι σήμερα στολισμένη με βάγια και δάφνες. Γύρα τρογύρα, τα μαγαζάκια και τα εργαστήρια του χωριού: Το σαμαράδικο του αγριάνθρωπου Παναγιώταρου, που τον λεν και Γυφοφά· γιατί μια φορά έφεραν στο χωριό το γύφινο αγαλ-

τουζλούκι *και* **τουσλούκι:** *είδος περισκελίδας, μάλλινο παντελόνι*
ασίκης: *ωραίος νέος, λεβέντης, παλικάρι*

ματάκι του Μ. Ναπολέοντα, και το 'φαε· κι ύστερα έφεραν ένα άλλο, του Κεμάλ-πασά, και το 'φαε κι αυτό· κι ύστερα έφεραν του Βενιζέλου, και το 'φαε κι αυτό. Δίπλα, το μπαρμπέρικο του Αντώνη «Ο Ερωτόκριτος», κι απάνω στην πόρτα κρεμασμένη μια ταμπέλα, με μεγάλα κόκκινα γράμματα του αιμάτου: «Εξέρχονται και οδόντες»! Πιο πέρα το χασάπικο του κυρ Δημητρού του κουτσού: «Κεφαλάκια φρέσκα, η Ηρωδιάς». Κάθε Σάββατο σφάζει ένα μουσκάρι και, πριν το σφάξει, του χρυσώνει τα κέρατα, του μπογιατίζει το κούτελο, του περνάει κόκκινες κορδέλες στο λαιμό και το γυρίζει στο χωριό κουτσαίνοντας και τελαλίζει τις χάρες του. Και τέλος ο περίφημος καφενές του Κωσταντή, μακρόστενος, δροσερός, που μοσχομυρίζει καφέ και τουμπεκί και φασκόμηλο το χειμώνα. Και στον τοίχο του δεξά κρέμουνται, καμάρι του χωριού, τρεις μεγάλες γυαλιστερές λιθογραφίες: η Γενοβέφα από τη μια μεριά, μισόγυμνη μέσα σ' ένα δάσο τροπικό· από την άλλη μεριά, η βασίλισσα Βικτώρια, παχιά, γαλανομάτα, με τεράστιο στήθος παραμάνας· και στη μέση, άγριος, με γκρίζα θυμωμένα μάτια, μ' έναν αφηλό σκούφο αστρακάν, ο Κεμάλ-πασάς.

Όλοι αγαθοί ανθρώποι, δουλευταράδες, καλοί νοικοκυραίοι, πλούσιο το χωριό, κι ο Αγάς του καλός άνθρωπος κι αυτός, μερακλής, που πολύ αγαπάει τη ρακή, τις βαριές μυρωδιές, μόσκο και πατσουλί, και το αφράτο τουρκόπουλο, που κάθεται ζερβά του, στο βελουδένιο μαξιλάρι. Κοιτάζει τώρα τους χριστιανούς, όπως κοιτάζει ο βοσκός τα καλοθρεμμένα αρνοπρόβατά του και χαίρεται.

«Καλοί ανθρώποι», συλλογιέται, «γέμισαν κι εφέτο το κελάρι μου πεσκέσια της Λαμπρής – τυριά, κουλούρες σουσαμωτές, τσουρέκια, κόκκινα αυγά... Ένας, ας είναι καλά, μου 'φερε κι ένα λαγηνάκι χιώτικη μαστίχα για το Γιουσουφάκι μου, να μασάει και να μυρίζει το στοματάκι του...»

Είπε, κι έριξε μια τρυφερή ματιά στο αγαδόπουλο που μασούσε μαστίχα, παχουλό κι αποχαυνωμένο.

Κι έτσι που συλλογιόταν το κελάρι του γεμάτο αγαθά,

και σιγοφιχάλιζε, και γυάλιζαν οι πέτρες, και τα κοκόρια άρχισαν να λαλούν, και δίπλα του, κουλουριαστό στα πόδια του, το Γιουσουφάκι μασούσε μαστίχα και χτυπούσε ευτυχισμένο τη γλώσσα του – ο Αγάς ένιωσε ξαφνικά την καρδιά του να ξεχειλίζει, σήκωσε το λαιμό, έκαμε ν' αρχίσει τον αμανέ, μα βαρέθηκε. Γυρνάει στο σείζη του και του γνέφει να βαρέσει την τρουμπέτα, να σωπάσει ο λαός· κι ύστερα γυρνάει ζερβά του:

— Τραγούδησέ μου, Γιουσουφάκι, να 'χεις την ευκή μου, τραγούδησέ μου το «Ντουνιά ταμπίρ, ρουγιά ταμπίρ, αμάν, αμάν!», τραγούδησέ μου το, γιατί θα πλαντάξω!

Το παχουλό παιδόπουλο αποτραβάει χωρίς βιάση τη μαστίχα από το στόμα του, την κολνάει στο γυμνό γόνατό του, ακουμπάει τη δεξά του παλάμη στο μάγουλο κι αρχίζει τον αγαπημένο αμανέ του Αγά του: «Κόσμος κι όνειρο είναι ένα, αμάν, αμάν!»

Παθητικιά, ναζλίδικη, η φωνή ανέβαινε, κατέβαινε, γουργούριζε σαν περιστέρα. Κι ο Αγάς έκλεισε τα μάτια, κι όλη την ώρα που βαστούσε ο αμανές τόσο ήταν βαλαντωμένος που 'χε ξεχάσει να πιει.

— Είναι στα κέφια του ο Αγάς, μουρμούρισε ο Κωσταντής σερβίροντας τους καφέδες· ας είναι καλά η ρακή.

— Ας είναι καλά το Γιουσουφάκι, είπε χαμογελώντας πικρά ο Γιαννακός, ο πραματευτής και γραμματοφόρος του χωριού, με τα κάτασπρα κοντοστρόγγυλα γένια και τα πουλίσια, αρπαχτικά μάτια.

— Ας είναι καλά η μοίρα η στραβή που τον έκαμε αυτόν Αγά κι εμάς ραγιάδες, μουρμούρισε ο αδερφός του παπά, ο Χατζη-Νικολής, που έκανε το δάσκαλο του χωριού, ξερακιανός, με γυαλάκια και μ' ένα χοντρό μυτερό καρύδι του λαιμού, που ανεβοκατέβαινε, όταν μιλούσε.

Πήρε φωτιά, θυμήθηκε τους προγόνους, αναστέναξε:

— Μια φορά, εξακολούθησε, κρατούσαν τα χώματα τούτα οι δικοί μας, οι Έλληνες, γύρισε ο τροχός κι ήρθαν οι Βυζαντινοί, Έλληνες κι αυτοί και χριστιανοί, ξαναγύρισε ο τροχός κι ήρθαν

οι Αγαρηνοί... Μα αναστήθηκε ο Χριστός, παιδιά, θ' αναστηθεί κι η πατρίδα! Κωσταντή, έλα κέρασε τα παλικάρια!

Ωστόσο ο αμανές τέλεψε, το τουρκόπουλο ξανάβαλε στο στόμα του τη μαστίχα κι άρχισε πάλι ν' αναχαράζει, αποχαυνωμένο. Βάρεσε ξανά η τρουμπέτα, μπορούσαν τώρα οι ραγιάδες να γελούν και να φωνάζουν λεύτερα.

Ο καπετάν Φουρτούνας, ένας από τους πέντε δημογέροντες του χωριού, πρόβαλε στην πόρτα του καφενέ. Αφηλός, κορμάτος, παλιός καραβοκύρης, που χρόνια αλώνιζε τη Μαύρη Θάλασσα κουβαλώντας ρούσικο σιτάρι και κάνοντας κοντραμπάντο. Τρίχα δεν είχε το πρόσωπό του· σπανός και μαυροκίτρινος, ταγαριασμένος, με βαθιές ζαρωματιές, και τα μάτια του τα μικρά, τα κατάμαυρα, σπίθιζαν. Γέρασε, γέρασε και το καράβι του, τσακίστηκε μια νύχτα απόξω από την Τραπεζούντα, κι ο καπετάν Φουρτούνας, καραβοτσακισμένος, μπουχτισμένος, γύρισε στο χωριό του να σουρώσει όσο μπορεί περισσότερη ρακή και, σαν έρθει η ώρα η καλή, να γυρίσει το πρόσωπό του κατά τον τοίχο και να πεθάνει. Πολλά είχαν δει τα μάτια του, βαρέθηκε· δε βαρέθηκε, κουράστηκε, μα ντρέπουνταν να το μολοήσει.

Φορούσε σήμερα τις αφηλές καπετανίστικες μπότες του, τον κίτρινό του μουσαμά και το αρχοντικό καλπάκι από αληθινό αστρακάν. Κρατούσε και το αφηλό ραβδί του του δημογέροντα. Δυο τρεις χωριανοί προσηκώθηκαν να τον καλέσουν να πάρει μια ρακή.

— Δεν έχω καιρό, παιδιά, μήτε για ρακή, είπε· Χριστός ανέστη! Πάω στο αρχοντικό του παπά, όπου έχουμε σύναξη οι προεστοί. Σε μια ώρα να κοπιάσετε κι όσοι από σας είστε καλεσμένοι· κάντε το σταυρό σας κι ελάτε, καλά το κατέχετε, έχουμε σήμερα δουλειά. Κι ένας να πάει να φωνάξει τον Παναγιώταρο το σαμαρά, με του διαόλου τα γένια· αυτόν τον έχουμε μεγάλη ανάγκη.

κοντραμπάντο: *λαθρεμπόριο*

Σώπασε μια στιγμή, τα μάτια του έπαιξαν παμπόνηρα:

— Αν δεν είναι σπίτι του, θα ᾽ναι στης χήρας, είπε κι όλοι ξέσπασαν στα γέλια.

Μα ο γερο-Χριστοφής ο αγωγιάτης, που ᾽χε μάθει στα νιάτα του, κι ας το πλέρωσε ακριβά, τι θα πει σεβντάς, πετάχτηκε απάνω:

— Τι γελάτε, μωρέ σερσέμηδες; φώναξε. Καλά κάνει· φωτιά στα τόπια, μωρέ Παναγιώταρε, και μην τους ακούς! Λίγη είναι η ζωή, πολύς ο θάνατος, βίρα!

Ο χοντρο-Δημητρός ο χασάπης κούνησε το φρεσκοξουρισμένο κεφάλι:

— Ο Θεός να ᾽χει καλά τη χήρα την Κατερίνα μας, είπε. Ο διάολος ξέρει από τι κέρατα μας γλιτώνει!

Ο καπετάν Φουρτούνας γέλασε.

— Βρε παιδιά, είπε, μη μαλώνετε. Χρειάζεται μια παστρικιά σε κάθε χωριό, να μη βρίσκουν τον μπελά τους οι τίμιες. Είναι σαν τη βρύση του δρόμου, μαθές· περνούν και πίνουν οι διψασμένοι· αλλιώς θα χτυπούσαν αράδα τις πόρτες μας. Κι οι γυναίκες, όταν τους ζητήσεις νερό...

Στράφηκε, είδε το δάσκαλο.

— Χατζη-Νικολή μου, του κάνει, ακόμα είσαι εδώ; Προεστός είσαι και του λόγου σου, έχουμε σύναξη. Σκολειό έκαμες και τον καφενέ, σκόλασε κι έλα!

— Να ᾽ρθω κι εγώ; είπε ο γερο-Χριστοφής κι έπαιξε το μάτι στην παρέα· κάνω για Ιούδας.

Μα ο καπετάν Φουρτούνας είχε πάρει την ανηφοριά, βαριακουμπώντας το ραβδί του στο καλντιρίμι. Δεν ήταν στα καλά του σήμερα· τον έσφαζαν πάλι οι ρεματισμοί, μάτι δεν είχε κλείσει όλη νύχτα. Ήπιε πρωί πρωί δυο τρία νεροπότηρα ρακή, για γιατρικό, μα του κάκου· οι πόνοι δε σκολνούσαν. Μήτε η ρακή τους έβανε κάτω.

— Μωρέ, αν δε ντρέπουμουν, μουρμούρισε, κι άρχιζα τις φωνές, μπορεί ν᾽ αλάφρωναν οι πόνοι· μα έλα που δε με αφήνει το παντέρμο το φιλότιμο! Και πρέπει να περπατώ ντούρος και να

κάνω πως γελώ. Κι αν πέσει χάμω το ραβδί μου, να μην αφήσω κανέναν κερατά να με βοηθήσει, μα να σκύψω μοναχός μου να το πιάσω. Δάγκανε, μωρέ καπετάν Φουρτούνα, τα χείλια, όρτσα τα πανιά, κατακέφαλα στο κύμα, βάρδα μην ντροπιαστείς! Μπόρα είναι, μαθές, κι η ζωή, θα περάσει!

Έγρουζε και σιγοβλαστημούσε σκαμπανεβαίνοντας. Στάθηκε μια στιγμή, κοίταξε γύρα, κανένας δεν τον έβλεπε· αναστέναξε κι αλάφρωσε λίγο. Κοίταξε κατά πάνω, είδε στην κορυφή του χωριού ν' ασπρογυαλίζει ανάμεσα από τα δέντρα το σπίτι του παπά με τα λουλακιά παραθυρόφυλλα.

— Πήγε κι έχτισε στην κορυφή του χωριού ο διαολόπαπας! μουρμούρισε· την κατάρα του να 'χω!

Και πήρε πάλι τον ανήφορο.

Στο σπίτι του παπά είχαν κιόλα φτάσει δυο από τους προεστούς και κάθουνταν σταυροπόδι στο μεντέρι, αμίλητοι, και περίμεναν τα τραταρίσματα. Ο παπάς είχε μπει στην κουζίνα να δώσει διαταγές, κι η μοναχοκόρη του η Μαριορή ετοίμαζε το δίσκο με τον καφέ, το δροσερό νερό και το γλυκό του κουταλιού.

Πλάι στο παραθύρι είχε θρονιαστεί ο πρώτος δημογέροντας της Λυκόβρυσης, από μεγάλο τζάκι, αρχοντάνθρωπος, καλοθρεμμένος, με τσόχινο σαλβάρι, με χρυσοκέντητο μεϊντάνι και μ' ένα χοντρό χρυσό δαχτυλίδι στο δείχτη του χεριού του – η βούλα του με τα δυο κεφαλαία σφιχταγκαλιασμένα γράμματα: Γ. Π., Γεώργιος Πατριαρχέας. Τα χέρια του ήταν παχιά και μαλακά, σα Δεσπότη. Δε δούλεψε ποτέ του, είχε ένα τσούρμο φαμέγιους και κολίγους που δούλευαν και τον τάιζαν. Και χόντρυνε τ' άντερό του, φάρδυναν τα καπούλια του, είχαν γίνει σαν της φοράδας, κρεμάστηκαν οι κοιλιές του, και τα προγούλια του κατέβαιναν τρεις πατωσιές κι αναπαύουνταν, το ένα απάνω στο άλλο, στο μαλλιαρό αφράτο απανωστήθι.

μεντέρι: *ντιβάνι*

φαμέγιος: *οικότροφος υπηρέτης, υποτακτικός νεαρής ηλικίας που ζούσε μόνιμα στο σπίτι του κυρίου του και εργαζόταν σε αγροκτήματα ή σε κοπάδι*

Δυο τρία δόντια μπροστινά του 'λειπαν, άλλο κουσούρι δεν είχε, κι όταν μιλούσε, φαφλάτιζε και μπερδεύουνταν· μα και το κουσούρι αυτό πλήθαινε την αρχοντιά του, γιατί σε ανάγκαζε, όταν μιλούσε, να σκύβεις για να καταλάβεις τι λέει.

Δεξά του, στη γωνιά, αδύναμος, λιγδοτάμπαρος, φτενοκέφαλος, με τσιμπλιασμένα μάτια, με δυο χοντρές χερούκλες γεμάτες ρόζους, κάθουνταν συμμαζεμένος και ταπεινός ο δεύτερος προεστός, ο πιο βαρβάτος νοικοκύρης του χωριού, ο γερο-Λαδάς. Εβδομήντα χρόνια σκύβει στη γης, τη σκάβει, τη σπέρνει, τη θερίζει, της φυτεύει ελιές κι αμπέλια, τη στύβει και της πίνει το αίμα. Ποτέ του, από μικρό κουτσούβελο, δεν ξεκόλλησε από τη γης. Αχόρταγος, λιμασμένος, έπεφτε απάνω της, της έδινε ένα και της ζητούσε χίλια, και ποτέ του δεν έλεγε: «Δόξα σοι ο Θεός», μα πάντα μουρμούριζε, αφχαρίστητος. Και στα γερατιά του δεν τον έφτανε πια η γης· όσο ζύγωνε στο θάνατο κι ένιωθε πως λίγα πια ήταν τα καρβέλια του, βιάζουνταν να προλάβει και να φάει τον κόσμο. Κίνησε λοιπόν να δανείζει με βαρύ διάφορο τους χωριανούς του· έβαναν οι δύστυχοι αμανάτι τ' αμπελοχώραφά τους και τα σπίτια, έρχουνταν ο καιρός της πλερωμής, δεν είχαν να πλερώσουν, έβγαιναν τα πράματα στο σφυρί, και τα 'χαφτε ο γερο-Λαδάς.

Κι όλο κλαίγουνταν, κι όλο πεινούσε, κι η γυναίκα του γύριζε ξυπόλυτη, και μια θυγατέρα, που 'χε καταφέρει να κάμει, την άφησε κι αυτή να πεθάνει, γιατί δεν κάλεσε, όταν έπεσε στο κρεβάτι, γιατρό να τη δει.

«Πολλά έξοδα», είπε, «οι μεγάλες πολιτείες είναι μακριά, πού να φέρνεις γιατρό! Κι ύστερα, τι ξέρουν κι αυτοί; Τον κακό τους τον καιρό! Έχουμε εδώ τον παπά μας, αυτός κατέχει παλιά γιατροσόφια, θα τον πλερώσω να κάμει κι ευκέλαιο, και θα γιάνει, και θα κοστίσει και πιο φτηνά».

Μα τα μαντζούνια του παπά πήγαν χαμένα, το ευκέλαιο δεν έπιασε, κι η κοπέλα πέθανε, δεκαφτά χρονών, και γλίτωσε

λιγδοτάμπαρος: *που είναι λιγδιάρης, βρόμικος*

από τον κύρη της· γλίτωσε κι αυτός από τα πολλά τα έξοδα του γάμου. Μια μέρα, λίγους μήνες μετά το θάνατό της, κάθισε και τα λογάριασε: Προίκα τόσο απάνω κάτω, ρουχισμός, τραπέζια, καρέκλες, τόσα, θ' αναγκάζουνταν να καλέσει στο γάμο τους συγγενείς, κι αυτοί θένε να φάνε τον περίδρομο, βάλε κρέατα, ψωμιά, κρασιά, τόσα... Έκαμε τη σούμα, πάρα πολλά έξοδα, θα τον ξετίναζε η θυγατέρα του, δεν πειράζει το λοιπόν, όλοι θα πεθάνουμε... Γλίτωσε κι από τα βάσανα του κόσμου – άντρες, παιδιά, αρρώστιες, μπουγάδες. Τυχερή στάθηκε, ο Θεός σχωρέσ' τη!

Μπήκε η Μαριορή με το δίσκο, χαιρέτησε χαμοβλεπούσα τους προεστούς, στάθηκε μπροστά από τον άρχοντα. Χλωμή, μεγαλομάτα, γαϊτανοφρύδα, με δυο χοντρές πλεξούδες καστανά μαλλιά, τυλιμένες στεφανωτά γύρα στο κεφάλι. Γέμισε ο γεροάρχοντας τρουλωτά το κουταλάκι του γλυκό βύσσινο, κοίταξε την κοπέλα, σήκωσε το ποτήρι.

— Στις χαρές σου, Μαριορή μου, ευκήθηκε· ο γιος μου βιάζεται.

Ήταν αρραβωνιασμένη η παπαδοπούλα με τον μοναχογιό του το Μιχελή, και ο παπάς καμάρωνε που θα 'κανε τέτοιο συμπεθεριό και θα 'πιανε γρήγορα αγγόνια.

— Δεν μπορώ να καταλάβω γιατί βιάζεται τόσο ο βλογημένος· δεν μπορεί, λέει, πια... πρόσθεσε γελώντας ο άρχοντας κι έκλεισε το μάτι στην κοπέλα.

Κι αυτή κοκκίνισε ως το λαιμό, πλαντούσε, δεν μπόρεσε να μιλήσει.

— Χαρές να 'χουμε! είπε ο παπα-Γρηγόρης, μπαίνοντας με μια μπουκάλα μοσχάτο κρασί. Με την ευκή του Χριστού και της Παναγιάς!

Άγριος, κοτσονάτος, με διχαλωτή γενειάδα κάτασπρη, καλοθρεμμένος, μύριζε λιβάνι και βούτυρο. Είδε την κόρη του να κοκκινίζει και, για ν' αλλάξει κουβέντα:

— Πότε με το καλό θα παντρέψεις και την παρακόρη σου το Λενιό; ρώτησε.